

2-казус

Комила ўзининг ичкиликбоз эрини йўқотиш учун уни заҳарламоқчи бўлади. Шу мақсадда у ичига ўлдирадиган дозада заҳар солиб, иккита котлет тайёрлади. Кечки овқат пайтида Комила заҳарланган котлетларни эрининг олдига қўйди. Аммо эри дўстиникида овқатланганини айтиб, котлетларни емади. Терговчи Комиланинг ҳаракатини ЖКнинг 25, 97-моддаси 1-қисми билан квалификация қилди. Ҳимоячи эса Комила 26-моддага асосан жиноий жавобгарликка тортилмаслиги керак, чунки у эрини котлетларни ейишга мажбурламаган, дейди. Бўлиб ўтган воқеани ўрганинг, қилмишни юридик таҳлил этинг (объект, объектив томон, субъект ва субъектив томонларини аниқланг). Жиноят кодекси ҳамда тегишли Олий суд Пленуми қарорига асосланиб, терговчи, адвокат ҳамда суд томонидан қилмишга берилган ҳуқуқий баҳоларнинг ҳар бирини муҳокама қилинг ва унга нисбатан ўз фикрингизни баён этинг.

Комила 14 ёшга тўлган ва ақли расо шахс бўлгани учун Комиланинг мазкур ҳаракати тамом бўлмаган жиноят ҳисобланади ва Жиноят кодексининг 97-моддасига 25-моддаси қўшиб қўйиши тўғри бўлади деб, ҳисоблайман.

25-моддада белгиланганидек, Жиноятга тайёргарлик кўриш ва жиноят содир этишга суиқасд қилиш, Шахснинг қасддан қилинадиган жиноятни содир этиш ёки яшириш учун шарт-шароит яратувчи қилмиши ўзига боғлиқ бўлмаган ҳолатларга кўра содир этилиши бошлангунга қадар тўхтатилган бўлса, бундай қилмиш жиноятга тайёргарлик кўриш деб топилади. Суиқасд жиноят фаолиятининг иккинчи босқичи ҳисобланади ва жиноят кодексининг 25-моддаси 2-қисмига кўра қасддан содир этиладиган жиноят бошланиб, шахсга боғлиқ бўлмаган ҳолатларга кўра охирига етказилмаган бўлса, жиноят содир этилган суиқасд деб баҳоланади. Жиноят содир этишга суиқасд қилиш - жиноят содир этишга бевосита йўналтирилган ҳаракат (ҳаракатсизлик). Ушбу ҳаракат ёки ҳаракатсизликнинг ўзи қонун билан қўриқладиган объект (мулк муносабатлари, ҳаёт ёки соғлиқ хавфсизлиги, жинсий эркинлик ва б.)га бевосита қарши қаратилади, уни жиддий зарар этиши хавфи остига қўяди. Аксарият ҳолларда, жиноят содир этишга суиқасд қилиш муайян жиноятнинг объектив томони билан боғлиқ бўлган ҳар хил ҳаракатлар орқали содир этилади. Мисол учун, уй-жойга ғайриқонуний равишда кириб ўғрилиқ содир этишга қасд қилишни аниқлаш учун шахс уй-жойга ғайриқонуний равишда кирган ёки ҳеч бўлмаса бунга ҳаракат қилган, масалан, уй эшигининг қулфини бузган бўлиши керак. Онанинг ўз чақалоғини ўлдиришга суиқасд қилганлигини билиш учун чақалоқнинг овқатлантирилганлиги ёки аксини аниқлаш керак бўлади.

Жиноий фаолиятнинг мазкур босқичи жиноятга тайёргарлик кўриш босқичига нисбатан ижтимоий хавфи юқорироқ. Бунда тайёргарлик босқичидан фарқли равишда конкрет жиноят содир этиш учун шароит яратилмасдан, балки уни содир этишнинг бевосита бошланиши, унинг объектив томонининг қисман бажарилиши туфайли, жиноят қонуни билан

кўриқланадиган объектга тажовуз қилинади ва зарар етказиш хавфи вужудга келади.

Қасддан содир этиладиган жиноят бошланиб, шахсга боғлиқ бўлмаган ҳолатларга кўра охирига етказилмаган бўлса, жиноят содир этишга суиқасд деб топилади.

Жиноятга тайёргарлик кўрганлик ва жиноят содир этишга суиқасд қилганлик учун жавобгарлик ҳам Жиноят Кодекси Махсус қисмининг тамом бўлган жиноят учун жавобгарликни белгиловчи моддасига мувофиқ ҳал қилинади.

Ушбу вазиятда қасддан одам ўлдириш жиноятининг объекти ўзга шахснинг ҳаёти ҳисобланади. Жиноят қонун барча одамларнинг ҳаётини бир хилда ҳимоя қилади. Шунинг учун ёшни ҳам, кексани ҳам, соғлом одамни ҳам, беморни ҳам (ичкиликка муккасидан кетган одамни ҳам) ҳаётдан ҳуқуққа ҳилоф равишда маҳрум этиш одам ўлдириш, деб эътироф этилади.

Қасддан одам ўлдириш жиноятининг объектив томони ўзга шахсни ҳуқуққа ҳилоф равишда ҳаётдан маҳрум қилишдан иборат.

Ушбу жиноятнинг субъектив томони айбнинг қасд шакли билан тавсифланади. Қасддан одам ўлдириш жинояти ҳам тўғри қасд, ҳам эгри қасд билан содир этилиши мумкин. Қасддан одам ўлдириш жиноятини содир этаётганда айбдор жабрланувчини ҳаётдан маҳрум этиш қасди билан ҳаракат қилади, қилмишнинг ижтимоий хавфли оқибатларига кўзи етади, ўлим юз беришини истайди (тўғри қасд) ёки бунга онгли равишда йўл қўйиб беради. Субъектив томондан айбдор тайёргарлик кўрилаяётган, содир этилаяётган ёки содир этилган жиноятни аниқ била туриб хабар бермаяётганлигини билади, ўз ҳаракатлари характерини англайди, бу ҳаракатлар оқибатини олдиндан кўра билади ҳамда истайди ёҳуд шунга онгли равишда йўл қўяди. Бунда мотив ва мақсад жиний-ҳуқуқий аҳамиятга эга эмас.

Мазкур жиноятнинг субъекти эса, 14 ёшга тўлган ва ақли расо жисмоний шахсдир.

Одам ўлдириш бўйича жиноят ишлари кўрилганда айбдор шахсини, унинг шахсига оид хусусиятларини ва жабрланувчининг ҳуқ-атворини чуқур ўрганиш зарурдир. Олий суд Пленумининг 2004 йил 24 сентябрдаги 13-сонли “Қасддан одам ўлдиришга доир ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги қарорининг 3-бандига асосан Қасддан одам ўлдиришга суиқасд қилиш фақат тўғри қасд билан содир этилиши мумкин ¹, чунки, бунда айбдор ўз қилмишининг ижтимоий хавfli хусусиятини англаган, жабрланувчининг ўлимига кўзи етган ва унинг ўлимини истаган бўлади, бироқ ўлим айбдорга боғлиқ бўлмаган ҳолатларга кўра жиноят охирига етмаслиги айтиб ўтилган. Шу сабабли, айбдорнинг жабрланувчини ҳаётдан маҳрум этиш ниятида ҳаракат қилган-қилмаганлигини, ўлим юз беришини истаган-истамаганлигини ва қандай ҳолатлар исталган натижа юз беришига тўсқинлик қилганлигини аниқлаш зарур, фикр юритадиган бўлсак шахс томонидан жиноятлар мажмуини ташкил этувчи тугалланган ва тугалланмаган жиноятлар содир этилганда ҳар бир жиноят алоҳида квалификация қилиниши баён этилган, қасддан одам ўлдириш учун жазо тайинлашда ушбу жиноят содир этилишидаги барча ҳолатлар: қасд тури, қотиллик сабаблари, мақсади, усули, жиноят содир этилган вазият ва жиноят босқичи, шунингдек айбдорнинг шахси, унинг ўз қилмишига муносабати, жазони енгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатлар эътиборга олиниши зарур. Айни пайтда жабрланувчининг шахсига оид маълумотлар, унинг судланувчи билан ўзаро муносабатлари, шунингдек, қотиллик содир этилмасдан олдинги ҳуқ-атвори ҳам ўрганилиши лозим.

Ушбу вазиятда Комила заҳарланган котлетларни эрининг олдида қўйгани Комила ўз ҳаракатларини охиригача бажариб бўлганини билдиради. Буни жиноятга тайёргарлик кўриш ва жиноят содир этишга суиқасд қилиш деб баҳолаб, терговчининг малакалаши тўғри деб ҳисоблайман. Комилани ҳимоя

¹ Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2004 йил 24 сентябрдаги 13-сонли «Қасддан одам ўлдиришга оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида»ги қарори.

килувчи 26-моддага асосан жиноий жавобгарликка тортилмаслиги керак деб такидламоқда, чунки у эрини котлетларни ейишга мажбурламаган деган важни айтмоқда. Жиноят кодексининг 26-моддаси Жиноят содир этишдан ихтиёрий қайтиш деб номланган².

Ихтиёрий қайтиш деганда жиноят содир этмоқчи бўлган ва барча керакли бўлган имкониятга эга бўлган шахс жиноятни содир этишдан қайтса бу вазиятни жиноят ҳуқуқида жиноят содир этишдан ихтиёрий қайтиш деб таърифлаш мумкин.

Жиноят кодексининг 26-моддаси 1-қисмига асосан жиноят содир этишдан ихтиёрий қайтиш жиноятга тайёргарлик кўриш ҳаракатларини тўхтатиш яъни жиноятга тайёргарлик кўриш ва суиқасд босқичида мавжуд бўлиши мумкин. Қонунчиликда жиноят содир этишдан қайтишнинг икки хил йўли мавжуд, ихтиёрийлик ва узил-кесил яъни қатъийлик³.

Ихтиёрийликни тушунчаси бу шахснинг бошлаган жиноий ҳаракатларини ўз ихтиёри билан ҳеч қандай таъсир кучларисиз охирига етказиш имконини била туриб тўхтатиш билан белгиланиши мумкин. Ихтиёрий қайтишнинг муҳим омилларидан бири бу шахснинг жиноятни давом эттириш ва тугалланишига кўзи етишини англашидир. Жиноят содир этишга суиқасд қилишда жиноят субъекти томонидан жиноятнинг объектив томони амалда бажарилиши ҳисобга олинса, ушбу босқичда маълум жиноий оқибатлар келиб чиқиши мумкинлиги масаласи юзага келади. Шу сабабли, жиноят содир этишга суиқасд қилишда жиноят содир этишдан ихтиёрий қайтиш доим ҳам бўлавермайди. Комиланинг қилмишидан кўриниб турибдики у қасддан одам ўлдиришга астойдил ҳаракат қилган лекин унинг турмуш ўртоғи котлетларни емаган шу сабабли Комиланинг қилмишини ихтиёрий қайтиш деб ҳисоблаш мумкин эмас

² Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси 26-моддаси. Тошкент, «Адолат», .2019.

³ Rustambayev M.X. O'zbekiston Respublikasi jinoyat huquqi kursi. Tom 1. Jinoyat haqida ta'limot. Darslik. 2-nashr, to'ldirilgan va qayta ishlangan – T.: O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi Harbiy-texnik instituti, 2018.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси 26-моддаси. Тошкент, «Адолат», .2019.
2. Rustambayev M.X. O‘zbekiston Respublikasi jinoyat huquqi kursi. Tom 1. Jinoyat haqida ta’limot. Darslik. 2-nashr, to‘ldirilgan va qayta ishlangan – T.: O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi Harbiy-texnik instituti, 2018.
3. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодексига шарҳлар., - Т., ТДЮИ., 2009 й.
4. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2008 йил 5 майдаги 13-сонли «Бир неча жиноят содир этилганда қилмишни квалификация қилишга доир масалалар тўғрисида»ги қарори
5. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2004 йил 24 сентябрдаги 13-сонли «Қасддан одам ўлдиришга оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида»ги қарори.